

המוקד משלם בעד ימי בטלה על פי תעריף שנקבע בתיאום עם משרדי האוצר, התחבורה ומערכת הביטחון. לפי תעריף זה דמי בטלה לרכב פרטי היה 424 שקלים ליום; דמי בטלה למשאיות במשקל עד 14 טון נעו בין 153—378 שקלים ליום בלבד.

הטיפול בתביעות נמשך במקרים רבים מספר חודשים. היחידה אינה משלמת ריבית והצמדה בגין התקופה שעברה מיום שחרור הציוד ועד לחשלומו בפועל. לפי הסכרי היחידה, הפקודה מכוחה משולמים הפיצויים, אינה מאפשרת תשלום הצמדה וריבית. במהלך הביקורת התקיים, בינואר 1983, דיון בנושא זה, במשרד הביטחון, בו החליטו היועץ המשפטי למערכת הביטחון ומנהל היחידה ליוזם תיקון לפקודת הפיצויים (הגנה), 1940, כדי שניזוק המקבל תשלומו באיחור יהיה זכאי להפרשי הצמדה וריבית.

התארגנותה של היחידה לפעולה בשעת חירום היתה לקויה ומנעה, בין היתר, ביצוע תשלום הפיצויים, כחלק מן המקרים, תוך פרק זמן סביר. כמו כן העלתה הביקורת, כי ככמה מקרים היו הערכות הנזקים, בלתי מדויקות וחייבו בחינה מחודשת; אין ביחידה כלי בקרה לאיתורן של הערכות אלה ולתיקונן, עוד לפני ביצוע התשלומים על פיהן.

לדעת הביקורת על היחידה להבטיח כעתיד את יכולתה להתמודד עם מצבים מסוג זה כאמצעות התארגנות מתאימה; בין היתר, על ידי השלמת איוש תקן יחידת המילואים והבטחת מיקום נאות למוקד הארצי לשעת חירום. מן הראוי שייקבעו ביחידה נוהלים שיבטיחו בקרה שוטפת של הערכות הנזקים לפיהן נקבע שיעור הפיצוי שיש לשלם לניזוק. כמו כן על היחידה להעסיק שמאי מוסמך כיועץ קבוע.

כדי להבטיח פיצוי ריאלי לבעלי הציוד הניזוק, עקב העובדה שהטיפול בתביעותיהם נמשך לעתים כמה חודשים, נראה שעל משרד הביטחון לוודא טיפול מהיר כיוזמת חקיקה שהוצעה, כמטרה להבטיח תשלום הפיצויים בצירוף הפרשי הצמדה וריבית או שיערוך הנזק למועד התשלום בפועל.

פעולות המחלקה להכוונת חיילים משוחררים

המחלקה להכוונת חיילים משוחררים באגף השיקום (להלן — המחלקה) נועדה לסייע לחיילים שהשתחררו מצה"ל, בפרט חסרי מקצוע או השכלה תיכונית, בלימוד מקצוע, ברכישת השכלה, במתן מענקים והלוואות ובהפנייה לסידור בעבודה. על פי הוראות משרד הביטחון, חייל, ששירת לפחות שישה חודשים, זכאי לקבל את עזרת המחלקה תוך שנה וחצי מיום שחרורו; חייל משוחרר בודד * או בעל כושר מוגבל או תושב עיירת פיתוח וכן חייל ששירת בשירות קבע יותר משלוש שנים, זכאי לעזרת המחלקה תוך שנתיים מיום שחרורו; בני מיעוטים ששירתו בצה"ל זכאים לעזרת המחלקה במשך שלוש שנים. בשנת הכספים 1981 טיפלה המחלקה ב-17,800 חיילים ששוחררו באותה שנה, 533 מהם בני מיעוטים.

כיוני 1982 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת במחלקה. נבדקו: הארגון וכוח האדם; מסירת מידע לחיילים משתחררים, הקניית השכלה ולימוד מקצוע; סיוע כספי לחיילים משוחררים; המעקב אחר היקלטותם של חיילים משוחררים מעיירות פיתוח; הסדרים בדבר קביעת הסוג המקצועי של המש"חחררים וכן ענייני מינהל וכספים. הביקורת נערכה במשרד הראשי של המחלקה (בתל-אביב) ובארבע הלשכות המחוזיות: ירושלים, מרכז, צפון ודרום.

ארגון וכוח אדם

המשרד הראשי של המחלקה בתל-אביב עוסק בענייני מינהל וכספים וכולל מדור לטיפול בחיילים משוחררים משירות קבע ומדור לטיפול בחיילים משוחררים תושבי עיירות פיתוח. במחלקה פועלת חוליה צבאית — שני קצינים וחיילת — שתפקידה לקיים קשר עם צה"ל ולטפל בחיילים משוחררים

* כהגדרתו בפקודות מטכ"ל, בעיקר חייל רווק, שאין לו בארץ קרובי משפחה מדרגה ראשונה.

שצה"ל הכיר בהם כחיילים בודדים. ליד לשכת המרכז פועלת נציגות של שירות התעסוקה, שמוע- סקות בה ארבע עובדות, שתפקידן להפנות חיילים למקומות עבודה; אחת העובדות היא פסיכולוגית של המרכז ליעוץ ולמידע תעסוקתי. הלשכות האחרות מקיימות קשר עם שירות התעסוקה בדרך כלל בטלפון ובכתב ואין לידן נציגות קבועה.

בעת הביקורת העסיקה המחלקה 12 אזרחים ועשרה חיילים, שניים מהם קצינים. הוצאות המחלקה בשנת הכספים 1981 היו 23.1 מיליון שקלים, מזה 14 מיליון שקלים ששולמו כדמי אבטלה למשוח- ררים משירות קבע (ראה להלן). תקציב המחלקה לשנת הכספים 1982 הוא 103.3 מיליון שקלים, מזה 90 מיליון שקלים לתשלום דמי אבטלה למשוחררים משירות קבע. תקציב המחלקה אינו כולל את משכורות עובדי המחלקה.

ד מ י א ב ט ל ה . חייל כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), התשכ"ח—1968, המבקש לקבל דמי אבטלה לאחר שלא הצליח להשיג עבודה, צריך להירשם בלשכת העבודה באיזור מגוריו. אם הוא חבר מקצוע עליו להירשם כל יום, ואם הוא בעל מקצוע — פעמים בשבוע; החייל זכאי לדמי אבטלה במשך השנה הראשונה לאתר שהירגו. דמי האבטלה משולמים על ידי ענף ביטוח אבטלה כמוסד לביטוח לאומי*. חייל משוחרר משירות קבע אינו זכאי לפי החוק לדמי אבטלה, מפני שלא היו יחסי עובד ומעביד בינו ובין המדינה. כרי להבטיח שגם משוחררים משירות קבע בצה"ל יקבלו דמי אבטלה נחתם הסכם בין משרד הביטחון ובין המועד לביטוח לאומי, שלפיו משלם המוסד דמי אבטלה למשוחררים והמשרד מחזיר לו את הוצאותיו. לדעת הביקורת על משרד הביטחון, בתיאום עם הגורמים הנוגעים בדבר, לשקול את הצורך לתקן את חוק הביטוח הלאומי, במטרה לכלול בפרק הדין בביטוח אבטלה גם את המשרתים בשירות סדיר לפי התחייבות לשירות קבע, תוך בחינת היבט התקציבי והיבט היציבות (עקב קביעה בחוק, במקום הארכת תוקפו של ההסכם, אם יוחלט על תיקון החוק).

ל ש כ ת ה צ פ ו ן . מאפריל 1981 פעלה לשכת הצפון ללא מנהל, לאחר שהמנהל עבר לתפקיד אחר. אף כי בלשכה הועסקו רק שלושה עובדים, היא טיפלה, על פי הוראות מנהל המחלקה, במקרים אחדים, גם בנושאים שלא הוגדרו בתחום טיפולה.

התפקיד העיקרי של הלשכות הוא לעמוד על בעיותיהם של חיילים ועל דרישותיהם ולתת להם ייעוץ והכוונה בבחירת מקצוע או לימודים בהתאם לכישוריהם. התפקיד דורש עובדים בעלי מיומנות בנושא. בלשכה ניתן ייעוץ לחיילים משוחררים, במספר מקרים, על ידי שני חיילים בשירות חובה, המועסקים בלשכה, שהם חסרי מיומנות מספקת.

הלשכה משוכנת בשלושה חדרים קטנים בקומה שלישית של מבנה משרדים ישן; אין חדר המתנה ולעיתים נאלצים החיילים להמתין בחדר המדרגות בצפיפות רבה. הלשכה ביקשה, פעמים מספר, להעמיד לרשותה משרדים מתאימים, אך עד מועד סיום הביקורת המצב לא השתנה.

מידע לחייל המשתחרר

1. המחלקה מוציאה חוברות תקופתיות, שבהן ניתן לחייל המשתחרר מידע מפורט בנושאים שונים; הטבות בענייני מס הכנסה לחייל משוחרר, אפשרויות להשתלמות מקצועית, אפשרויות לימודים במכינות תכוניות ובמוסדות להשכלה גבוהה ואפשרויות תעסוקה.

המחלקה עורכת כנסים לחיילים העומדים להשתחרר מהשירות, במחנות צבאיים, באמצעות החוליה הצבאית. בכנסים מובאים מידע והסברים בדבר הזכויות של חייל משוחרר והאפשרויות הפתוחות בפניו בנושאים שהמחלקה מטפלת בהם. כן נערכים לחיילים ימי עיון שבמסגרתם הם מסיירים במפעלים, במוסדות ציבור ובמרכזים להכשרה מקצועית. בשנת הכספים 1981 נערכו 88 כנסים שהשתתפו בהם 3,666 חיילים ו-21 מחוזרים של ימי עיון (יום עד שלושה ימים) שהשתתפו בהם 620 חיילים. על פי פקודות מטכ"ל חלה האחריות להתייצבות החיילים בכנסים על מפקדי היחידות והשתתפות החיילים בכנסים היא חובה. הביקורת העלתה, שהשתתפות החיילים המשתחררים בכנסים הייתה חלקית והגיעה לעיתים ל-20% בלבד מן המומונים, בעיקר בכנסים שבהם זומנו החיילים לבסיס לא שלהם. במאסר 1983 הודיעה המחלקה, שלאחרונה השתתפו בכנסים כ-55% ממספר החיילים שהוזמנו.

* ראה דר"ח שנתי 31, עמ' 434, ועמ' 843.

הקניית השכלה

1. רבים מבין החיילים המשוחררים הם בעלי השכלה של תשע שנות לימוד או פחות מזה. לכמה מאות חיילים כאלה איפשרה המחלקה לימודים במכללת תל-חי, המקבלת חיילים משוחררים לפי קריטריונים סוציאליים שקבעה המחלקה. הלימודים במכללה נמשכים תשעה חודשים ומטרתם להשלים תכנית לימודים של 11 כיתות ולפטור את החיילים מביחנות מוקדמות לתעודת בגרות. החיילים לומדים בתנאי פנימייה ופטורים משכר לימוד; הם מקבלים דמי קיום חודשיים מהמחלקה וממשרד החינוך והתרבות לפי קריטריונים שנקבעו בנהלים. ביוני 1982 היה סכום דמי הקיום החודשיים 2,188 שקלים: 865 שקלים מתקציב המחלקה ו-1,323 שקלים מתקציב משרד החינוך והתרבות. בשנות הכספים 1980 ו-1981 למדו במכללה 323 חיילים משוחררים. מספר החיילים שביקשו להתקבל למכללה, היה יותר גדול. למשל: ב-1981 נדחו בקשותיהם של 280 חיילים (כ-80% מכלל הפונים), שביקשו להתקבל למחזור שנפתח בפברואר אותה שנה. משנת הלימודים תשמ"ג לומדים 72 חיילים משוחררים במכללת ספיר בשער הנגב, שהיא מסגרת דומה למכללת תל-חי.
2. בפני חיילים, שעם שחרורם היו בעלי רמת השכלה הגבוהה מתשע שנות לימוד, אולם לא קיבלו תעודת בגרות, פתוחות אפשרויות להשתלב במכינות קדם-אקדמיות ליד המוסדות להשכלה גבוהה. תקופת הלימודים במכינות היא שמונה חודשים עד שנתיים. החיילים מתקבלים על פי הפניות של המחלקה, הניתנות לפי קביעה של ועדת מיון. בשנת הכספים 1981 למדו במכינות 1,371 חיילים, 63% מהם היו טעוני טיפוח. המוסדות האקדמיים מכירים בציוני המכינה של חיילים משוחררים טעוני טיפוח, המבקשים להתקבל ללימודים גבוהים, כשווי ערך לציונים של תעודת בגרות. גם במכינות הקדם-אקדמיות פטורים חיילים משוחררים טעוני טיפוח מתשלום שכר לימוד ומקבלים דמי קיום מהמחלקה וממשרד החינוך והתרבות.
3. מאות חיילים, שהיו בעלי השכלה תיכונית חלקית ביקשו הפנייה לתעסוקה או סיוע כספי בלבד. המחלקה פנתה בזומתה לחיילים אלה וביקשה גם מיועצי תעסוקה בלשכות התעסוקה בארץ לאתר ולשכנע חיילים משוחררים, הפונים ללשכות לקבל עבודה, ללמוד במכינות ולהעלות את רמת השכלתם.

לימוד מקצוע

1. המחלקה מסייעת לחיילים משוחררים להשתלב בקורסים להכשרה מקצועית המתקיימים במרכזים להכשרה מקצועית של משרד העבודה והרווחה הנמשכים כשנה, ובמוסדות ציבוריים ופרטיים. חיילים, המתקבלים לקורסים במרכזים להכשרה מקצועית, פטורים משכר לימוד ומקבלים דמי קיום ממשרד העבודה והרווחה. ביוני 1982 היו דמי הקיום 18-54 שקלים ליום, בהתאם למקצוע הנלמד. בשנת הכספים 1981 הופנו 2,239 חיילים לקורסים להכשרה מקצועית.
- חלק מהקורסים דלעיל נפתח חודשים מספר לאחר תאריך שחרורם של החיילים וכדי להקל על החיילים בתקופת ההמתנה הקים משרד העבודה והרווחה, בתל-אביב ובחיפה, כיתות לימוד שבהן מכינים את החיילים לקורסים. בתקופה זו מקבלים החיילים דמי קיום והוצאות נסיעה או לינה ממשרד העבודה והרווחה.
2. לפי הסדר של המחלקה עם בתי ספר מקצועיים ולפי אישורים שמוציאה המחלקה לחיילים משוחררים, נותנים בתי הספר הנחה של 25% משכר הלימוד לחיילים הלומדים במסגרתם. בשנת הכספים 1981 למדו במסגרת זו 1,101 חיילים משוחררים.

סיוע כספי

- המחלקה מעניקה דמי קיום ללומדים במכינות, מענקים ללומדים בקורסים להכשרה מקצועית, מענקים לסידור ראשון, מילגות ללימודים באוניברסיטה והלוואות בלתי צמודות ובריבית נמוכה לצרכים שונים.
1. בינואר 1982 פירסם מנהל המחלקה לראשונה הוראה, שקבעה קריטריונים למתן מענקים ומילגות לחיילים משוחררים לומדים. לפי הקריטריונים זכאי למענק או למילגה חייל שההכנסה לנפש במשפחתו היא עד סכום מסוים, והמשפחה אינה יכולה לסייע לו בזמן הלימודים. נקבעו 11 מצבים, המקנים לחייל נקודות זכות; לא נקבע שסכום ההכנסה יעודכן מדי פעם בפעם וכמה מנקודות הזכות ניתן לצרף. ניסוח ההוראה בנוגע לנקודות הזכות היה כללי ולא חד-משמעי. בעקבות הביקורת

נקבע, שסכום ההכנסה יעודכן כל ארבעה חודשים; ועדה שמינה ראש אגף השיקום הוסמכה להחליט בדבר נקודות הזכות שניתן לצרף בכל מקרה המובא בפניה.

2. סכומי המענקים וההלוואות עודכנו רק פעם בשנה, על אף השינויים התכופים שחלו במדד יוקר המחיה. בעקבות הביקורת הודיע מנהל אגף השיקום שהמחלקה תעדכן את סכומי המענקים וההלוואות שלוש פעמים בשנה.

בשנת 1982 עידכנה המחלקה את סכומי המענקים וההלוואות בחודש יוני ולא באפריל, כפי שנהגה בעבר. 152 חיילים קיבלו באפריל ובמאי מענק בסכום של 700 שקלים במקום 1,500 שקלים.

3. חיילים, שבמועד שחרורם היו בעלי 12 שנות לימוד והחלו ללמוד הנדסאות או טכנאות, אינם זכאים לקבל דמי קיום מהמחלקה או למענק אבטלה מהביטוח הלאומי; חלקם ויתרו משום כך על הלימודים. במאי 1982 פנתה המחלקה למשרד העבודה והרווחה בנושא זה ובמועד סיום הביקורת עוד נמשכו הדיונים בין המחלקה לבין משרד העבודה והרווחה, לקראת הבאתו להחלטה בדרג ממשלתי.

4. נוסף למענקים ולדמי קיום לצורכי לימודים שהמחלקה גותנת מתקציבה, עומדות לרשותה קרנות פרטיות, המעניקות מילגות ללימודים. המחלקה ממליצה על החיילים שיהנו ממילגות אלה, מבין החיילים הנוקיים. בשנת הכספים 1981 חולקו מקרנות פרטיות 410 מילגות, בסכום של 1,750 שקלים כל אחת; בשנת הכספים 1982 חולקו 400 מילגות, בסכום של 3,000 שקלים כל אחת.

לשכת הצפון של המחלקה נעזרת בפעולותיה בארגון "בני-ברית", שהקים לצורך זה עמותה. בהתאם להנחיות הלשכה מעניקה העמותה מילגות ודיוור לחיילים משוחררים נוקיים הלומדים לימודים עיוניים או מקצועיים.

טיפול בחיילים משוחררים מעיירות פיתוח

המחלקה עקבה אחר קליטתם של חיילים משוחררים ב-23 עיירות פיתוח, ששמותיהן פורטו בנוהל של ראש אגף השיקום. הקשר עם חיילים משוחררים במספר יישובים בצפון ובדרום, שהוגדרו יישובי פיתוח, קיים על ידי ביקורים קבועים שערכו שם עובדי המחלקה. משרד מבקר המדינה דן עם מנהל המחלקה בדבר הצורך להרחיב את המעקב גם לגבי יישובים נוספים, כגון אור עקיבא וראש העין. עורכי המעקב נדרשו לדווח למנהל המחלקה בכתב, אחת לשישה חודשים, על שילוב החיילים המשוחררים בעיירות, תוך מתן פרטים על תעסוקה או לימודים של כל אחד מהם. עובדי לשכת הצפון, שבתחום טיפולה 11 עיירות פיתוח, ערכו ביקורים בעיירות, אולם לא דיווחו באופן מפורט, כנדרש בנוהל, ולא ניתן לעמוד על קליטתם בעבודה או בלימודים של החיילים המשוחררים במקומות מגוריהם.

במרכז ובדרום נערכו ביקורים בודדים בלבד ובתיקי המחלקה לא נמצאו דו"חות על הביקורים ועל קליטת החיילים המשוחררים ביישובים. במשרד הראשי של המחלקה מונה, מדי פעם בפעם, עובד שתפקידו היה לרכו את הטיפול בחיילים משוחררים באזורי פיתוח, אך העובד לא התמיד בתפקיד. בהיעדר כוח אדם לביצוע המעקב ברמה הנדרשת הוציא ראש אגף השיקום, ביוני 1982, הוראה חדשה, המסירה, למעשה, מהמחלקה אחריות למעקב אחר קליטת חיילים משוחררים באזורי פיתוח, ומשאירה את הבעייה ללא פתרון.

המחלקה אינה ערוכה לביצוע מעקב מקיף ולאיסוף נתונים בדוקים כרבי קליטתם של חיילים משוחררים בעבודה — במקומות מגוריהם או מחוצה להם. על כן אין המחלקה יודעת כמה חיילים משוחררים הם מחוסי עבודה וכמשך כמה זמן. הוסבר לביקורת, שמצב התעסוקה הכללי בעיירות הפיתוח, שכחלק מהן הוא קשה במיוחד, משקף גם את מצב התעסוקה של החיילים המשוחררים.

סיווג מקצוע אזרחי של חייל משוחרר

שירות התעסוקה מוסמך לרשום את הסוג המקצועי של מבקשי עבודה. עובד מקצועי הוא מי שבידו תעודת סיווג ממשלתית או תעודת מקצוע של האיגוד המקצועי, או שהוא בוגר הכשרה מקצועית המוכרת על ידי משרד העבודה והרווחה. שירות התעסוקה סיווג חיילים, שהיו בעלי מקצוע בצבא, אולם לא קיבלו סיווג אזרחי כאמור, כעובדים בלתי מקצועיים, גם במקצועות אזרחיים כגון בנאות, נגרות, ספרות, מקצועות מוזן ומטבח. דבר זה היקשה על החיילים למצוא

מקומות עבודה מתאימים וחלקם הועסקו כעובדים בלתי מקצועיים והשתכרו פחות מכפי שיכלו להשתכר לפי נסיונם המקצועי. חייל משוחרר, בעל מקצוע, שלא נמצאה לו תעסוקה במקצועו — יש לשלם לו דמי אבטלה; חייל משוחרר, המסווג כבלתי מקצועי, חייב לקבל כל עבודה שמציעה לו לשכת התעסוקה, ואם יסרב לקבלה — לא יהיה זכאי לדמי אבטלה. באוגוסט 1982 פירסמה הוועדה להגדרות ולסיווג מקצועי בהסתדרות העובדים הכללית, על דעת שירות התעסוקה, רשימה של מקצועות צבאיים ומקביליהם האזרחיים. משרד מבקר המדינה דן עם המחלקה בדבר הצורך להרחיב את הרשימה ולכלול בה מקצועות נוספים, כגון שרטוט וספרות.

ענייני מינהל וכספים

ראש אגף השיקום פירסם נוהל בדבר בדיקת הבקשות של חיילים להלוואה, למענק או למילגה, ומינה ועדות לבדיקת הבקשות. הרכב הוועדות לא תאם את הוראות הנוהל, ולא נקבעו ממלאי מקום לחברים הקבועים בוועדות. עשרות בקשות הובאו לדיון בלי המלצה של מנהל לשכה, כנדרש בטופס הבקשה.

הוועדות לא הקפידו לנמק את החלטותיהן ולא רשמו נתונים על ההכנסה הממוצעת במשפחת החייל, שהיא אחד הקריטריונים לאישור המענק או ההלוואה ולקביעת הסכום. הועלו מקרים, שהמלצות של ועדות בוצעו בלא שמנהל המחלקה אישר אותן בחתימתו, כנדרש בנוהל.

כרטיס לחייל משוחרר

חייל, הפונה למחלקה, מתבקש למלא "כרטיס לחייל משוחרר". הביקורת העלתה, שבחלק מהכרטיסים חסרו פרטים אישיים של החייל, כגון המקצוע. החייל עצמו נדרש למלא את הפרטים ועובד המחלקה לא אימת אותם בחתימתו. עובדי המחלקה לא תמיד הקפידו על רישום מלא, ומפורט בכרטיס בדבר הטיפול שניתן לחלק מהחיילים.

המחלקה להכוונת חיילים משוחררים מהווה מפגש ראשון של חיילים רבים עם המגזר האזרחי. המחלקה מסייעת לחיילים למצוא את דרכם בחיים האזרחיים, מפנה חיילים להשלמת השכלה וללימוד מקצוע, ודואגת לקליטה כעבודה של חיילים משוחררים המתגוררים בעיירות פיתוח.

מממצאי הביקורת עולה, שהשתתפותם של חיילים משוחררים בכנסים ההסברה שהמחלקה מארגנת הייתה מועטה; לשכת הצפון פעלה כתנאי דיור בלתי מתאימים לתפקידיה. סכומי המענקים וההלוואות שניתנו כסיוע לחיילים משוחררים לומדים עורכנו רק פעם בשנה; בעקבות הביקורת החליטה המחלקה לערכנם שלוש פעמים בשנה. על פי המלצת המחלקה מקבלים חיילים משוחררים מילגות מקרנות פרטיות ועזרה כדיוק מעמותה, שהוקמה כיוזמת ארגון "בני ברית".

מחוסר כוח אדם לא קיימה המחלקה מעקב נאות אחר קליטתם של חיילים משוחררים בעיירות פיתוח; לדעת הביקורת יש לתת עדיפות לנושא זה. משרד מבקר המדינה דן עם משרד הביטחון בדבר הצורך לשקול הצעת תיקון כחוק הביטוח הלאומי בנוגע לכיטוח אבטלה של משוחררים משירות קבע.

פעולות המחלקה להנצחת החייל

המחלקה להנצחת החייל (להלן — המחלקה) פועלת במסגרת אגף השיקום במשרד הביטחון. תפקידה להנציח את זכרם של חללי צה"ל. המחלקה אחראית להקמה ולאחזקה של בתי קברות צבאיים, לרבות בניית הקברים והצבת המצבות; להנצחה ספרותית של הנופלים; לסיוע למשפחות הנופלים על ידי השתתפות בהוצאות אוכרה והנצחה; להסעת קרובי משפחה לבתי הקברות ביום "השלושים" ולהתייחדות, לרבות קרובים השוהים בחוץ לארץ במועד הפטירה; לשמירה על קשר עם משפחות הנופלים ולאחזקת אנדרטאות ממלכתיות. המחלקה אחראית לבנייה ולאחזקה של קברים וחלקות קבורה של גדולי האומה ושל הנופלים במערכה לפני קום המדינה, כגון: צנחנים שלחמו במלחמת העולם השנייה בשליחות הישוב היהודי בארץ ולוחמי מחתרות שנפלו בניכר.

בחודשים אוגוסט—אוקטובר 1982 בדק משרד מבקר המדינה את פעולותיה של המחלקה. הביקורת נערכה במשרד הראשי של המחלקה בתל-אביב ובמשרדיה האזוריים.

מבנה המחלקה ותקציבה

המחלקה מבצעת את פעולותיה באמצעות שלושה מדורים: מדור לטיפול במשפחות, מדור למפעלי הנצחה ומדור לבינוי ולפיתוח; ושלושה ממונים אזוריים. תקן כוח האדם של המחלקה מכיל 59 משרות והוא נקבע עוד לפני מלחמת יום הכיפורים, מועד בו היו קיימים 15 בתי קברות צבאיים ו-250 חלקות קבורה וקברים בודדים בבתי קברות אורחיים. במועד הביקורת היו מאוישות 58 משרות. בטיפול המחלקה 40 בתי קברות צבאיים ו-550 חלקות קבורה וקברים בודדים. אי הגדלת תקן כוח האדם היקשתה על המחלקה בביצוע פעולותיה.

המחלקה מעסיקה גם סופרים, עורכים, תזקירנים וגרפיקאים, על בסיס הסכמים למתן שירותים הנחתמים עימם.

התקציב המעודכן של המחלקה לשנת הכספים 1981 היה 55.3 מיליון שקלים, וההוצאה — 45.8 מיליון שקלים. ההוצאה בשנת 1982 נאמדה ב-99 מיליון שקלים. שכר עובדי המחלקה הקבועים אינו כלול בתקציב הנ"ל והוא ממומן מתקציב המינהל של משרד הביטחון.

הבסיס החוקי לפעולות המחלקה

פעולות המחלקה בכל הנוגע לקבורתם של חיילים שנפטרו מושתתות על חוק בתי קברות צבאיים, התש"י—1950 (להלן — החוק). החוק מסמיך את שר הביטחון להכריז על שטח קרקע כבית קברות צבאי; חייל שנפטר יובא לקבורה בבית קברות אשר בו בחר קרובו של הנפטר. החוק קובע, בין היתר, הסדרים להקמת בתי קברות ארעיים, להעברת חללים מבית קברות אחד לשני, והוראות בדבר מצבות על קברים צבאיים. מנהל המחלקה מונה כקצין מוסמך לצורך החוק.

לפי החוק, קרוב לגבי חייל שנפטר הוא האדם שרשום כקרוב לו ביותר בכרטיס הרישום האישי הנהוג בצה"ל, ובאין רישום כזה לגביו, הקרוב לו ביותר לפי האמור בתוספת לחוק, הוא האדם שנשאר בחיים לפי סדר הקדימויות הבא: בן-זוגו, בנו ובנותיו, הוריו, אחיו ואחיותיו, אחי הוריו ואחיותיהם. משמעות הוראה זו היא, שאם לא נרשם אחרת בכרטיס ונתרה אלמנה, היא הקובעת היכן ייקבר החייל שנפטר. ב-1978 ביקשו מנהל המחלקה והמועצה הציבורית המייעצת שמונתה לפי החוק לגרום לתיקון התוספת על ידי העמדה של האלמנה וההורים בדרגת קדימות שווה. הצעה לתיקון החוק בנושא זה הוגחה על שולחן הכנסת במאי 1980 (להלן — הצעת החוק). הצעת החוק נדונה בכנסת בקריאה ראשונה ביוני 1980, אולם עד סוף 1982 טרם נתקבלה כחוק.

לפי החוק רשאי קרוב של חייל שנפטר לבחור להביאו לקבורה בבית קברות אורחי; בתקנות ייקבעו דרכי השתתפותו של צה"ל בקבורה והתנאים להבטחת קבורתו הסדירה של הנפטר, שקרובו חייב למלא אותם. לא הותקנו תקנות כאמור. בפועל נקבעו דרכי ההשתתפות בקבורה בהוראות אגף השיקום. משבחר הקרוב לקבור החייל שנפטר בבית קברות אורחי, מורה המחלקה על בניית קבר צבאי בבית הקברות האורחי ועל אחזקתו באורח סדיר.

המועצה הציבורית המייעצת

על פי החוק מינה שר הביטחון מועצה ציבורית מייעצת, המונה 25 חברים. המועצה מייעצת לשר הביטחון ולמחלקה בנושאים שנקבעו בתקנות בתי קברות צבאיים (תפקידי המועצה הציבורית להנצחת החייל), התש"י—1957 (להלן — התקנות) ודנה בבעיות שונות המובאות בפניה. מנהל המחלקה משתתף בישיבות המועצה.

לפי התקנות תיעץ המועצה לשר הביטחון בפעולות להנצחת זכרם של חיילים שנפלו במערכה, בין היתר, בניהול בתי הקברות הצבאיים והטיפול בהם ובחלקות קבורה וקברים צבאיים בודדים, קביעת צורת המצבות, הקמת אנדרטאות וכן בטיפול בכל עניין אחר הכרוך בהנצחה.

פעולות המחלקה בעת רגיעה

1. צה"ל מדווח למחלקה על כל חייל הנפטר בעת שירותו הצבאי. הדיווח כולל פרטים אישיים, סיבת המוות ובית הקברות שהמשפחה מבקשת לקבור בו את הנפטר. הביקורת העלתה, כי לעיתים אין הדיווח מפורט די הצורך באשר לשאלה האם המוות אירע בעת מילוי תפקיד.

המחלקה פועלת בשיתוף עם אגף כוח אדם בצה"ל ועם קציני הערים, שמתפקידם להודיע למשפחה על פטירת החייל. קציני הערים דואגים להסעת קרובי המשפחה והמלווים להלוויה, מתקציב המחלקה, ולהזמנת חזן צבאי.

2. המחלקה מעניקה למשפחות החללים סיוע כספי בסכומים המתעדכנים ארבע פעמים בשנה. באוקטובר 1982 היו סכומי הסיוע כלהלן: מענק לכיסוי הוצאות אבל בסכום חדר-פעמי, הניתן בתום "השבועה", בסך 5,000 שקלים; עזרה חדר-פעמית בהנצחה שמבצעת המשפחה בעצמה בסך 5,200 שקלים; סיוע בהנצחה קיבוצית של מספר נופלים, לפי החלטתה של ועדה, שמונתה על ידי המועצה המייעצת, עד 30,000 שקלים. הסיוע להנצחה פרטית ולהנצחה קיבוצית ניתן לאחר שהמבקש הוכיח שההנצחה בוצעה בפועל או נמצאת בשלבי ביצוע.

פעם בשנה, זכאית משפחת הנפטר לשני כלי רכב מבייתה לבית הקברות לצורך אוכרה. קרובי משפחה של פצוע אנוש או של נפטר, השוהים בחו"ל, זכאים להטסה לארץ ולשהייה עד שבועיים בבית מלון; הורים שכולים, יתומים ואלמנות זכאים להטסה לארץ לצורך ביקורי התייחדות אחת לעשר שנים.

מדי שנה שולחת המחלקה למשפחות השכולות מעטפות זכרון וספרים לקראת יום הזכרון לחללי צה"ל. ליתומים נשלח שי בימי הולדתם עד מלאת להם שמונה עשרה שנים. המחלקה גוטעת עץ ביערות הקרן הקיימת לישראל לזכרו של כל חלל צה"ל.

פעולות הנצחה

זכרם של הגופלים מונצח במצבות הקברים ובנוסח החוקק עליהם וכן באמצעות אנדרטאות, אתרי הנצחה וספרים.

1. הנצחה ספרותית. המחלקה מפרסמת שני ספרים: ספר "יזכור" וספר "גווילי אש". ב-1982 פורסם ספר "יזכור" לחללים שנפלו מאז קום המדינה ועד 26.4.74 (מלחמת יום הכיפורים) וספר "גווילי אש" לחללים שנפלו מאז קום המדינה ועד ערב מלחמת יום הכיפורים. המשפחות מקבלות עותק מהספר אשר קרובם מונצח בו. בנוסף על פרסום הספרים, מנהלת המחלקה ספרייה בה מרוכז מידע על גופלים.

ב-1980 הורה שר הביטחון למחלקה להכין ספר זכרון, דוגמת ספר "יזכור", עבור הגופלים על תקומת הארץ, ממועד היציאה מהחומות, שהיא ההתארגנות הראשונה לשם התיישבות בארץ, ועד להתלטה של העצרת הכללית של האומות המאוחדות על הקמת המדינה (מ-1860 עד 29.11.47). בעת הביקורת נמצא איסוף החומר לספר הזכרון בעיצומו.

2. הנצחה באנדרטאות. ברחבי המדינה הוקמו עד אמצע 1982 כ-700 אנדרטאות להנצחת גופלים. שמונה מבין האנדרטאות הן ממלכתיות, ארבע באחזקה ממלכתית והשאר — אנדרטאות שהוקמו ללא סיוע ממלכתי. המחלקה אינה יוזמת ואינה מקימה אנדרטאות, אולם משתתפת במימון הקמתן של אנדרטאות פרטיות במסגרת הסיוע להנצחה פרטית או קיבוצית.

אנדרטאות רבות הוקמו ביוזמת קרובי הגופלים, חבריהם או גורמים ציבוריים, בלא שנעשו הסדרים לאחזקתן. חלק מהאנדרטאות הפרטיות מתוחזק בידי רשויות מקומיות, ולמעשה לא נשא שום גורם ממלכתי באחריות לאחזקתן. אנדרטאות רבות, בפרט אלה הנמצאות מחוץ למרכזי יישוב, אינן מתוחזקות באופן סדיר ונגרמים להן נזקים. במספר מקרים פנתה המחלקה למועצות אזוריות וארגוני נוער, כדי שאלה ישאו באחריות לאחזקת אנדרטאות שלא תוחזקו כראוי.

כדי למנוע הקמת אנדרטאות בצורה בלתי מבוקרת ולהבטיח את אחזקתן של אנדרטאות קיימות, הוקן בפברואר 1982 חוק גנים לאומיים ושמורות טבע, התשכ"ג—1963, ונוסף לו פרק הדין, באתרי הנצחה. החוק קובע, בין היתר, כי הממשלה תמנה מועצת אתרי הנצחה; שר הפנים רשאי להכריז על שטח כעל אתר הנצחה ושר הביטחון רשאי להכריז על שטח או על אתר הנצחה כאתר הנצחה ממלכתי; האחריות לאחזקתו של אתר הנצחה, ששר הפנים הכריז עליו, היא על הרשות המקומית שבתחומה הוא נמצא; האחריות לאחזקתו של אתר הנצחה ממלכתי היא על המדינה באמצעות משרד הביטחון; ההוצאות להקמת אתר הנצחה ולאחזקתו ישולמו מאוצר המדינה; אין להקים אנדרטה אלא בשטח שהוכרז כאתר הנצחה לפי החוק. במשך שנת 1982, מונתה מועצת אתרי הנצחה אך עד סוף 1982 לא הוכרו אתרי הנצחה ואחרי הנצחה ממלכתיים כמשמעותם בחוק.

3. הנצחה באתר הנצחה לאומי. ב-1974 העלו משרד הביטחון והמועצה הציבורית המייעצת את הצורך בהקמת אתר לאומי למערכות ישראל ולהנצחת הנופלים. בנובמבר 1978 אישרה ועדת השרים לסמלים ולטקסים את ההצעה להקים את האתר והטילה על משרד הביטחון, הקרן הקיימת לישראל ועל רשות הגנים הלאומיים לערוך סקר, לגבש הצעת תכנית ולהגיש לה תוך שלושה חודשים הצעה של תכנית מסגרת, אשר תכלול את מבנהו המוצע של האתר, תכנית פעולתו, שלבי הקמתו והתקציב הדרוש לכך.

הביקורת העלתה, כי לא הוכנה תכנית כאמור, וכי למעשה הנושא לא טופל עד סמוך למחצית 1981. בסוף יוני 1981 מונתה על ידי שר הביטחון, מועצה ציבורית, שמתפקידה לקבל החלטות עקרוניות הנוגעות לאתר. בתקציב המחלקה נכללים סכומים למימוש הנושא. בשנת הכספים 1981 הוצאו 146,000 שקלים ובשנת הכספים 1982 הוקצבו 360,000 שקלים. בסוף שנת 1982 אמור היה לקום ארגון שירשם כעמותה ונעשו הכנות לפרסום מכרו לקבלת הצעות לתכנון פרוגרמתי ראשוני.

זכאות לקבורה בבית קברות צבאי ולהנצחה

הזכאות לקבורה בבית קברות צבאי ולהנצחה מושתתת, בחלקה, על הוראות החוק, ובחלקה, על סיכומים פנימיים שנערכו במשרד הביטחון. הוראות החוק משתייכות את הזכאות האמורה על היותו של הנפטר חייל בשירות צבאי במוותו. הסיכומים הפנימיים קובעים את זכאותם של נפטרים נוספים להיקבר בבית קברות צבאי; קצינים בדרגת אלוף ומעלה שלא היו בשירות פעיל במועד המוות; עובדי שירות הביטחון הכללי והמוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים, שנפלו במילוי תפקידם; שוטרים; סוהרים במילוי תפקידם; שוחרים (תלמידי פנימיות, צבאיות); חיילים שנפגעו תוך כדי שירותם ושחררו או פוטרו משירות ביטחון בהיותם מאושפזים, ונפטרו תוך כדי אשפוזם ובתנאי שהאשפוז נמשך ברציפות מאז הפגיעה; ואזרחים שהיו בעבר חיילים אשר לגביהם החליט שר הביטחון החלטה מיוחדת.

על פי הצעת החוק ממאי 1980, יהא שר הביטחון רשאי לקבוע בתקנות, כאישור ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, סוגי בני אדם שהוראות החוק יהולו עליהם, ואשר כמועד פטירתם לא היו חיילים. לדעת הביקורת מן הראוי היה, שעד לקבלת התיקון לחוק בכנסת והתקנת תקנות לפיו, יהיו הקריטריונים על פיהם נקבעת הזכאות כפועל מעוגנים בהוראות אנף השיקום.

פעולות המחלקה במבצע "שלום הגליל"

בתחילת המבצע, 6.6.82, הורה שר הביטחון למחלקה שאין לקבור את הנופלים בבתי קברות ארעיים, ושהקברים הקבועים לכל הנופלים, לרבות הנחת המצבות, יושלמו עד יום "השלושים". כדי למלא אחר הוראה זו התקשרה המחלקה עם ארבעה קבלנים, נוסף לקבלנים עימם הייתה קשורה בעת רגיעה. ההתקשרות עם הקבלנים הייתה בעלת אופי אקראי ללא בדיקה של רמתם המקצועית ומיומנותם. הקבלנים הנוספים, שהועסקו בבניית הקברים, היו קבלנים לעבודות אבן וחסרו נסיון בבניית קברים צבאיים. כתוצאה מכך היו חריגות מן המתכונת האחידה ומרמת הבנייה של הקברים.

בבדיקה שערך אגף בינוי ונכסים במשרד הביטחון נתברר, ש-16 מתוך 70 קברים שניבנו על ידי אחד הקבלנים האמורים, יש לפרק ולבנות מחדש. הקבלנים שבעבודתם נתגלו ליקויים, נדרשו לתקנם לגמר ההתחשבות עימם.

הצורך בבניית קברים במספר רב ובתקופת זמן קצרה גרם לכך, שארבעת הקבלנים הנוספים תבעו ואף קיבלו תשלום גבוה מזה ששולם לשני הקבלנים הקבועים, שמיומנותם כבעלי מקצוע הייתה ידועה. הדבר נבע מהיעדר התקשרות חוזית שאמורה הייתה לקבוע תעריפי עבודה. כפועל בוצעו התשלומים בהתאם לסיכום עם הקבלנים תוך כדי ביצוע העבודה או לאחריה. משרד הביטחון נאלץ, בעקבות זאת, לשלם תוספת של כ-23% לקבלנים הקבועים. גם מחיר האבן המשמשת לבניית קברים צבאיים הועלה במידה ניכרת והגיע לפי שניים ויותר מהמחיר ששולם בעת רגיעה.

העסקת קבלנים ברמה מקצועית בלתי נאותה בתקופת מבצע "שלום הגליל", והיעדר חוזים מפורטים הקובעים במפורש את תנאי התשלום להם, מעידים על היערכות בלתי מספקת של המחלקה לקראת מצבים מסוג זה.

המחלקה השלימה בדרך כלל את הקברים במועד שנקבע. חלק מן הדיווחים מצה"ל על חללים, אשר התקבלו במחלקה, הכילו פרטים לא מדויקים או לוקים בחסר. רבים מהנופלים הועלו בדרגה לאחר נפילתם. לגבי מרביתם הגיעה ההודעה על כך, למחלקה לאחר שנחקרו כבר המצבות, דבר שגרם לצורך בחיקוק על מצבות מספר פעמים.

בעת המבצע לא היו בידי המחלקה פנסים לנרות נשמה בכמות מספקת, ולכן על חלק מהקברים לא הונחו פנסים כאמור. בסוף יולי 1982 פורסמה המחלקה מכרו לאספקת פנסים.

התקשרויות עם ספקים וקבלנים

המחלקה מעסיקה קבלנים לאחזקה ולגינון של בתי קברות ואנדרטאות. המחלקה קשורה עם מספר ספקים, לאספקת פריטים מיוחדים: אבנים למצבות, פנסים לנרות נשמה, כיפות, שתילים וזרי פרחים. ההתקשרויות עם הספקים לאספקת כמיות קבועות נעשו בהתאם למכרזים שפורסמו. אחד הספקים, שהתחייב בספטמבר 1981 לספק אבני מצבות, לא עמד בלוח הזמנים שהתחייב בו ואיכות עבודתו הייתה ירודה. לפיכך, הפסיקה המחלקה את ההתקשרות עימו. למרות זאת, עקב המבצע, נאלצה המחלקה לפנות שוב לאותו ספק.

אגף בינוי ונכסים מפקח על הכשרת בתי הקברות והריצוף בהם, ואילו הפיקוח על בינוי הקברים ועל עבודות נוספות שהיפסן מצומצם נתון בידי המחלקה. האגף התקשר עם קבלנים לביצוע עבודות אלה, וכן לחקיקת מצבות. החווים נערכו בעקבות מכרזים שתוקפם מוארך מדי שנה.

קבלן לחקיקת מצבות לא עמד בתנאי החוזה; מספר אבני מצבה הושחתו עקב עבודה שנעשתה באורח בלתי מקצועי. ביולי 1982, פנתה המחלקה לקבלן אחר לביצוע העבודה. הפנייה נעשתה שלא בעקבות פרסום מכרז, עקב מיעוט קבלנים בענף זה. עד סוף 1982 לא חתם האגף הסכם עם הקבלן שביצע את העבודה.

בדצמבר 1981 העלתה המחלקה חשד, כי אחד הקבלנים, שביצע עבודות בינוי וריצוף בבתי קברות, פעל בדרכים בלתי כשרות. לקבלן זה שולמו 13.40 מיליון שקלים בשנת הכספים 1980, ו-18.95 מיליון שקלים בשנת הכספים 1981. הפיקוח על הקבלן היה בידי משרד מהנדסים פרטי שאגף בינוי ונכסים העסיק לצורך זה. האגף עיכב לקבלן תשלומים בסך 1.6 מיליון שקלים בגין חשבוניות שהגיש. עבודתו של הקבלן הופסקה. נציגי משרד הביטחון ביקרו בבתי הקברות בהם בוצעו העבודות והמחלקה ערכה בדיקה חוזרת של החשבוניות שהוגשו ושולמו.

החדשות והמצאים המתייחסים לקבלן ושהועלו בביקורים ובבדיקות האמורים של המחלקה, הועברו בינואר 1982 לחקירתה של משטרת ישראל. באוקטובר 1982 נחתם בין משרד הביטחון לבין הקבלן זכרון דברים, לפיו מתחייב הקבלן להחזיר למשרד 18.2 מיליון שקלים, הכוללים הצמדה וריבית עד חודש ספטמבר 1982. עד סוף שנת 1982 טרם החל הקבלן בהחזר הסכום האמור. לפי הודעת מנהל המחלקה מחודש מארס 1983 אמורה הייתה פרקליטות מחוז תל-אביב להגיש באותו חודש כתב אישום נגד הקבלן. במקביל טיפלה המחלקה בשיתוף עם היועץ המשפטי של מערכת הביטחון בנקיטת הליכים אורחיים נגדו.

גם החדשות שהועלו על ידי המחלקה נגד המפקח שאישר את העבודות מטעם משרד המהנדסים הועברו לחקירת המשטרה. כמועד סיום הביקורת עמדה פרקליטות המדינה להגיש כתב אישום נגדו.

השתתפויות

בשנת הכספים 1981 העבירה המחלקה לארגון "יד-לבנים" — הארגון היציג של המשפחות השכולות — 1.5 מיליון שקלים ובשנת הכספים 1982 2.7 מיליון שקלים כסיוע למימון פעולותיו השוטפות. האגף לא דרש מהארגון "יד-לבנים" דו"ח על הוצאת הכספים. בעקבות הביקורת ביקש ראש אגף השיקום, ממבקר מערכת הביטחון להפעיל ביקורת על ניצול הכספים המועברים לארגון.

פיקוח על אפסנייה

למחלקה יש מחסן מרכזי בתל-אביב ומחסנים בבתי הקברות. במחסנים נמצאים כלי עבודה וחומרים המשמשים את העובדים העוסקים באחזקת בתי הקברות. במחסן המרכזי מוחזקות גם אבנים המיועדות לשמש מצבות וכן הפצים של חללים לפני החזרתם למשפחות.

ועדה המתמנית מדי פעם מכין עובדי המחלקה, עורכת ספירות מצאי במחסנים. הספירות, שנערכו לאחרונה בסוף 1981, הצביעו כחלק מהפריטים על אי-התאמה בין הרישום בכרטיסי המצאי ובין המצאי בפועל; פריטים הועברו מבית קברות אחד לשני ללא רישום; פריטים הוכנסו למחסן בלא שנרשמו בכרטיסים. במאי 1981 הוגשה למשרה תלונה על גניבת פריטים בעלי ערך כספי גבוה. עד מועד סיום הביקורת לא נסתיימה הקיטת המשטרה.

ממצאי מעקב

ציוד קשר במערך מל"ח

דו"ח שנתי 31, עמ' 661

מיגון המרכזים והמטות

המרכזים והמטות של מערך מל"ח אמורים להיות ממוקמים במקומות מוגנים: מקלטים, מרתפים וקומות ראשונות מוגנות. לצורך מילוי תפקידיהם הם יצויידו, בין היתר, במערכות קשר, שיאפשרו בשעת חירום לכל מרכז או מטה הפעלה לקיים קשר סדיר ואמין עם הרמות הממונות, המקבילות והכפופות, וכך לשלוט ולפקח על ביצוע המשימות שבאחריותם. 25 מטות — שלושה מהם בדרג ארצי ו-22 בדרג פיקודי — מוקמו במתקנים בלתי מוגנים. שבעה מהמטות הפיקודיים הם בפיקוד הצפון, 11 בפיקוד המרכז וארבעה בפיקוד הדרום.

חלה רק התקדמות מעטה במיגון המרכזים והמטות של הוועדות והרשויות של מל"ח. בדצמבר 1982 היו 20 מטות — שניים מהם בדרג ארצי ו-18 בדרג פיקודי — במבנים לא מוגנים. 6 מהמטות הפיקודיים הם בפיקוד הצפון, 10 בפיקוד המרכז ושניים בפיקוד הדרום.

בין מרכזי ההפעלה שאינם מוגנים, גם מרכזי הפעלה של כמה ערים ובהן אוכלוסייה גדולה. בשלושה מטות הפעלה ארציים ובמטה הפעלה ברשות ייעודית אחת בפיקוד הצפון לא בוצעו עבודות בינוי ותשתית הדרושות לקליטת מערכות הקשר הקווי.

לא חל שינוי במיגון מרכזי הפעלה בערים הגדולות ואף לא בכיצוע עבודות בינוי ותשתית במטות הפעלה ארציים ופיקודיים.

ציוד קשר — תקנים ורישום

הציוד של מערכת הקשר כולל גם ציוד שנרכש מתקציבי מל"ח, לשימוש בשעת חירום בלבד. מטה מל"ח הארצי לא קבע תקנים לציוד קשר בעבור המרכזים ומטות ההפעלה. לא נוהל במטה מל"ח הארצי רישום אפסנאי של ציוד קשר שנתקבל ונמסר למרכזים או למטות ההפעלה ולא היו בידי מטה מל"ח הארצי אישורי קבלה ממקבלי הציוד. גם במרכזים ובמטות ההפעלה לא נוהל רישום מצאי של ציוד קשר. בשנת 1976 נערכו — על פי דרישת הממונה על הקשר במטה מל"ח הארצי — ספירות מצאי, אולם הן לא שימשו לפתיחת רישומים אפסנאיים סדירים. מאז 1976 לא נערכו ספירות מצאי נוספות. לא ניתן אפוא לקבוע מה הוא הציוד שנמסר למרכזים ולמטות ההפעלה לאחסון ואם נמצא בהם כל הציוד שהועבר אליהם.

נקבעו תקני קשר בעבור המרכזים ומטות ההפעלה של מערך מל"ח והאחראים על הציוד הוחתמו על המסמכים המתאימים. בנובמבר 1982 נערכה ספירת מצאי של ציוד קווי וציוד קשר רדיו והוחל ברישום סדיר של ציוד קשר.